

Dr. Simonas NIKARTAS
Lietuvos teisės instituto
Baudžiamosios justicijos
tyrimų skyriaus vyresnysis
mokslo darbuotojas
Ankštoji g. 1A, 01109 Vilnius
El.p.: *simonas.nikartas@teise.org*

PROBACIJOS PAREIGŪNO INDIVIDUALUS INDĖLIS SIEKIANT PROBACIJOS TIKSLŲ: EMPIRINIO TYRIMO REZULTATAI¹

Straipsnyje empirinio tyrimo (probacijos pareigūnų anketinės apklausos) rezultatų pagrindu nagrinėjama, kaip probacijos pareigūnai vertina savo individualaus darbo indėlį siekiant probacijos tikslų ir uždavinių. Tyrimas atskleidė, kad, daugumos respondentų nuomone, jie savo kasdieniu darbu reikšmingai prisideda siekiant probacijos tikslų. Didžiausią indėlį respondentai įvertino tų tikslų ir uždavinių, kurie tiesiogiai susiję su probacijos pareigūnų funkcijomis, atžvilgiu. Straipsnyje pateikiamos išvalgos ir prielaidos dėl minėtų subjektyvaus pareigūnų vertinimo aspektų².

ĮVADAS

Šio straipsnio tikslas yra atlikto empirinio tyrimo (probacijos pareigūnų apklausos) pagrindu atskleisti, kaip probacijos pareigūnai vertina savo indėlį siekiant konkrečių probacijos tikslų ir uždavinių. Straipsnyje vadovaujamosi prielaida, jog esminė kie-

¹ Autorius šią publikaciją parengė remdamasis savo tyrimais, atliktais įgyvendinant Lietuvos teisės instituto ilgalaikę institucinę mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros programą „Subalansuotos baudžiamosios politikos ir efektyvios nusikaltimų prevencijos link: visuomenės saugumo stiprinimo galimybių žmogaus teisių apsaugos kontekste tyrimai“.

² Straipsnio autorius dėkoja Gintarei Rinkevičiūtei, Miglei Vainalavičiūtei ir Joanai Saukaitytei, kurios Vilniaus universiteto Teisės psichologijos magistrantūros studijų metu atliko praktiką Lietuvos teisės institute ir padėjo atlikti tyrimą, kurio rezultatai pristatomi šiame straipsnyje.

kvienos profesionalios veiklos veiksmingumo sąlyga – organizacijai tinkamai iškelti tikslai. Tinkamai iškeltą tikslą galima apibūdinti kaip siekiamą rezultatą, kuris atitinka organizacijos prigimtį, veiklos pobūdį, resursus ir galimybes. Ypač svarbus yra tikslo kaip laukiamo rezultato konkretizavimas organizacijos veiklą ir galimybes atspindinčiais vertinimo kriterijais, kurie leidžia įvertinti veiklos veiksmingumą.

Probacijos tarnybos – tai probacijos ir bausmių, nesusijusių su laisvės atėmimu³, vykdymo institucijos. Todėl jų veiklos uždaviniai visų pirma susiję su probacijos ir bausmių tikslais. Lietuvos Respublikos probacijos įstatyme (toliau – Probacijos įstatymas) įtvirtintas probacijos tikslas – užtikrinti veiksmingą probuojamųjų resocializaciją ir mažinti jų nusikalstamų veikų recidyvą⁴. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas nustato, kad Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo įstatymų paskirtis – nustatyti tokią bausmės vykdymo tvarką, kad atlikęs bausmę nuteistasis savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis⁵. 2012 m. įsigaliojus Lietuvos Respublikos probacijos įstatymui ir jį įgyvendinantiems teisės aktams, buvo išplėstos probacijos tarnybų veiklos sritys, numatyti nauji uždaviniai ir funkcijos, kurie orientuoja probacijos tarnybų veiklą ne tik į nuteistųjų priežiūrą ir kontrolę, tačiau taip pat į resocializaciją ir pagalbą. Siekdamos šių tikslų probacijos tarnybos vykdo tokius uždavinius ir funkcijas kaip nuteistųjų elgesio ir teismo skirtų įpareigojimų bei draudimų kontrolė, resocializacijos priemonių (elgesio keitimo programų) vykdymas, nusikalstamo elgesio rizikos vertinimas, socialinės aplinkos tyrimas, socialinių tyrimų išvadų rengimas, atkuriamojo teisingumo priemonių taikymas, nuteistųjų konsultavimas, socialinės ir psichologinės pagalbos teikimas ir kt. Probacijos tarnybos vertinamos pagal daugiau kaip 20 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro nustatytų kriterijų⁶. Vertinant šiuos kriterijus, į akis krinta jų gausa. Tai leidžia sudaryti įspūdį, kad probacijos tarnyboms visos veiklos sritys yra

³ Bausmės, nesusijusios su laisvės atėmimu, už kurių vykdymą atsakingos probacijos tarnybos: laisvės apribojimas ir viešieji darbai. Taip pat probacijos tarnybos yra atsakingos už baudžiamojo ir auklėjamojo poveikio priemonių vykdymą.

⁴ Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas Nr. XI-1860, priimtas 2011 m. gruodžio 22 d. // Valstybės žinios, 2012, Nr. 4-108.

⁵ Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas, priimtas įstatymu Nr. IX-994 2002 m. birželio 27 d. // Valstybės žinios, 2002, Nr. 73-3084 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

⁶ Probacijos tarnybų veiklos vertinimo kriterijai ir rodikliai yra nustatyti Lietuvos Respublikos teisingumo ministro valdymo sričių strateginiame 2018–2020 m. veiklos plane, kuriame numatyti 7 probacijos tarnybų veiklos vertinimo kriterijai, ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakyme Nr. 1R-54 „Dėl Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, departamentui pavaldžių laisvės atėmimo vietų įstaigų ir probacijos tarnybų vadovų veiklos vertinimo rodiklių patvirtinimo“, kuriame numatyta 17 probacijos tarnybų vadovų vertinimo kriterijų. Pridurtina, kad probacijos tarnybų vadovams kasmet nustatomi metiniai veiklos uždaviniai ir juos apibūdinantys rodikliai.

vienodos ir prioritetinės, todėl svarbu siekti visko ir po daug.

Kitas kritikuotinas aspektas – dalies nustatytų kriterijų atotrūkis nuo probacijos tarnybų veiklos paskirties ir pobūdžio. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro strateginiame 2018–2020 m. veiklos plane nustatyti tokie probacijos vertinimo kriterijai kaip dirbančių ir besimokančių nuteistųjų, esančių probacijos tarnybų registre, dalis, proc.; asmenų, esančių probacijos tarnybų registre, atlyginusių nusikalstama veika padarytą materialinę žalą, dalis nuo bendro tokių įpareigojimą turinčių asmenų skaičiaus, proc.; pradėtų ikiteisminių tyrimų probuojamiesiems skaičiaus mažėjimas (atvejų skaičius 1 tūkst. probuojamų asmenų), vnt. (nusikalstamų veikų recidyvo rodiklis). Šie kriterijai kritikuotini, kadangi jie tik nedidele dalimi priklauso nuo probacijos tarnybų pareigūnų darbo kokybės, pavyzdžiui, asmenų įsidarbinimą, žalos atlyginimą daugiau lemia ekonominiai, situacijos darbo rinkoje, asmens individualios materialinės padėties veiksniai. Nusikalstamų veikų recidyvą taip pat lemia daugybė socialinių, psichologinių ir kitų veiksnių, kurių grandinėje probacijos pareigūno vaidmuo daugeliu atvejų nėra reikšmingas⁷.

Taigi probacijos tikslus ir uždavinius kaip laukiamą rezultatą apibūdinančių kriterijų gausa, jų atotrūkis nuo probacijos tarnybų veiklos rodo, kad egzistuoja probacijos tarnybų veiklai artimų tikslų, uždavinių ir juos apibūdinančių kriterijų identifikavimo poreikis. Nustatant tam tikros organizacijos tikslus ir uždavinius bei juos konkretizuojančius rodiklius, svarbu įvertinti tiek objektyviausias, tiek subjektyviausias tikslo pasiekimo galimybes. Objektyviaisiais kriterijais galima įvardyti organizacijos ekonominius ir žmogiškuosius resursus, tikslo kaip laukiamo rezultato atitiktį organizacijos veiklos pobūdžiui, teisiniam reguliavimui ir pan. Ne mažiau svarbus yra ir subjektyvusis kriterijus – organizacijos darbuotojų nuomonė, prioritetų vertinimas ir pan.

Vadybos mokslo literatūroje organizacijos gebėjimas išsikelti tokius tikslus, kurie sutaptų su jos narių (darbuotojų) tikslais – viena svarbiausių veiksmingos veiklos prielaidų⁸. Pavyzdžiui, organizacijos administracija gali išsikelti tam tikrą tikslą ir uždavinius bei nuspręsti, kad rezultatų įmanoma pasiekti atsižvelgiant į įstaigos turimus resursus, teisinį reguliavimą ir kitus objektyvius kriterijus, tačiau šis tikslas (ar uždavinys) gali būti visiškai nepriimtinas darbuotojams, kurie gali priešintis

⁷ Plačiau žr.: *Sakalauskas G., Jarutienė L.* Probacijos veiksmingumo vertinimas. Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015; *Sakalauskas G.* Ar prasminga probacijos tarnybų darbą vertinti pagal probuojamųjų recidyvą? // *Teisės problemos*, 2014, Nr. 4(86), p. 5–28; *Sakalauskas G., Kalpokas V.* Nuteistųjų ir grįžusiųjų iš įkalinimo įstaigų integracijos modelis. Teisės instituto mokslo tyrimai, t. 10. Vilnius: Eugrimas, 2012.

⁸ *Robbins S. P.* Organizational Behavior: Concepts, Controversies, Applications, 7th ed., Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1996.

„primestiems tikslams“, siekti tikslų pasyviai, nesuprasti, ko iš jų reikalaujama, ir pan. Todėl nesant subjektyviojo įvertinimo elemento tam tikra veikla gali būti užprogramuojama neveiksmingumui.

Kitas svarbus veiksmingo tikslo elementas – darbuotojo įtaka siekiant konkretaus organizacijos tikslo ar uždavinio. Kad ir kaip gerai būtų suformuluoti organizacijos tikslai, jų įgyvendinimo strategija ir priemonės, juos savo kasdienėje veikloje įgyvendina organizacijos darbuotojai. Čia itin svarbiu tikslo pasiekimo veiksmu tampa individualus darbuotojo indėlis siekiant organizacijos tikslų. Darbuotojo indėlis gali būti apskaičiuojamas tam tikrais rezultatais ir rodikliais, tačiau taip pat svarbu, kaip pats darbuotojas vertina savo indėlį į siekiamą rezultatą. Šis subjektyvus vertinimas leidžia pažvelgti į organizacijos tikslus jos vykdytojų akimis, atskleisti, ar organizacijai keliami tikslai atitinka darbuotojų subjektyvų savo įtakos vertinimą, jų galimybes įgyvendinti organizacijos tikslus ir uždavinius bei atitinkamai juos koreguoti ar keisti, jeigu nustatomas didelis atotrūkis tarp to, ko siekia organizacija ir kaip šiuos siekinius suvokia darbuotojai. Subjektyvusis darbuotojų vertinimas taip pat padeda organizacijai identifikuoti tuos tikslus ir veiklos sritis, kuriose darbuotojai gali turėti didžiausią įtaką sėkmingiems veiklos rezultatams.

Atsižvelgiant į tai, svarbu yra tirti, kaip probacijos tarnybų pareigūnai supranta savo indėlį siekiant jų profesinei veiklai, susijusiai su probacijos įgyvendinimu, keliamų tikslų ir uždavinių.

Klausimo iširtumas

Pasak J. Shapland ir kolegų, daugiausia tyrimų atlikta siekiant įvertinti, kaip probacijos pareigūnų darbo kokybė yra susijusi su jų požiūrio aspektais bei galutiniu probacijos „produktu“⁹. Dažniausiai tai vertinama iš probacijos priežiūroje esančių asmenų arba probacijos pareigūnų darbą reguliuojančių įstaigų perspektyvų. Tačiau tyrimų, kuriuose būtų nagrinėjama, kaip patys probacijos pareigūnai vertina savo darbo kokybę, yra itin maži. Čia paminėtinas C. Humphrey ir K. Pease'o prieš du dešimtmečius (1992) atliktas kokybinis tyrimas¹⁰ apie probacijos pareigūnų darbo ypatumus, kuriame atskleista, jog dažniausiai pastarųjų darbo tikslas – sutrukdyti teisės pažeidėjams „kilti kriminalinės karjeros laiptais“. Probacijos pareigūnų darbo efektyvumas taip pat buvo vertinamas pagal šio tikslo įgyvendinimą. Vis dėlto to paties tyrimo interviu metu dauguma probacijos pareigūnų teigė, kad derėtų atkreipti dėmesį ir į kitas pareigūnų

⁹ *Shapland J., Bottoms A. E., Farrall S., McNeill F., Priede C. & Robinson G.* The Quality of Probation Supervision - a Literature Review. Sheffield: Centre for Criminological Research: University of Sheffield, 2012.

¹⁰ *Humphrey C. & Pease K.* Effectiveness Measurement in Probation: a View from the Troops // *The Howard Journal of Crime and Justice*, 1992, 31(1), p. 31–52.

darbo sąnaudas, pasitelkiamas siekiant probacijos tikslų. Tyrimo dalyvių teigimu, kiekvienas probacijos pareigūnas kasdien įdeda daug asmeninių pastangų bei atlieka daug užduočių, reikalaujančių intensyvaus darbo, tačiau visa tai nėra matuojama ir fiksuojama. Taigi, remiantis šio tyrimo rezultatais, galima teigti, jog pareigūnų indėlio, siekiant probacijos tikslų, vertinimas jau prieš daugiau nei dvidešimt metų buvo iškeltas kaip svarbi probacijos proceso kokybės vertinimo dalis.

Lietuvoje probacijos tikslai nagrinėti veiksmingumo požiūriu. G. Sakalauskas ir L. Jarutienė mokslo studijoje „Probacijos veiksmingumo vertinimas“ (2015) analizavo probacijos tarnybų veiklos vertinimo rodiklius, pateikė rekomendacijų dėl jų tobulinimo. Šiame darbe atskleidžiama, kad pažangiose užsienio valstybių bausmių vykdymo sistemose probacijos veiksmingumas vertinamas ne tik pagal objektyviuosius rodiklius (pvz., statistinius duomenis apie veiklą), tačiau ir subjektyviuosius kriterijus, pavyzdžiui, remiantis probacijos tarnybų klientų, probacijos pareigūnų, teismų, policijos ir kitų su probacijos tarnybomis bendradarbiaujančių subjektų nuomone¹¹.

Darbuotojų, dirbančių su nuteistaisiais, nuomonę apie savo veiklos įtaką nuteistųjų socialinės integracijos rezultatams tyrinėjo G. Sakalauskas ir V. Kalpokas (2012)¹². Tyrimas išsiskiria išsamumu ir detalumu – buvo išskirti institucijų veiklos tikslus, siekiant nuteistųjų integracijos, apibūdinantys standartai ir kriterijai bei pateiktas tyrime dalyvavusių ekspertų vertinimas pagal dešimties balų sistemą apie jų nuomonę, organizacijos įtaką pateiktiems kriterijams. Šiame tyrime dalyvavo nedidelis skaičius tiriamųjų, tačiau moksliniu požiūriu yra reikšmingas jų praktinė patirtimi nuteistųjų integracijos srityje paremtas ekspertinis vertinimas. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad tyrime dalyvavę ekspertai savo įtaką siekiant probacijos tikslų ir uždavinių vertino diskusijų ir refleksijos kontekste. Tai reiškia, kad tyrimo dalyviai buvo įsigilinę į jiems pateiktus klausimus, susipažinę su kitų tyrimo dalyvių nuomone. Todėl, viena vertus, šio tyrimo rezultatus galima vertinti kaip duomenis, paremtus tam tikru ekspertiniu žinojimu, kita vertus, vykusios diskusijos ir nuomonių pasidalijimas galėjo turėti įtakos respondentų atsakymams. Šiame straipsnyje siekiama atlikti panašų vertinimą, pasitelkiant reprezentatyvią respondentų imtį. Svarbus metodologinis skirtumas lyginant su aptariamu tyrimu – tai, jog šiame straipsnyje pristatomame tyrime respondentai pildė klausimyną be išankstinio pasirengimo, diskusijų, nuomonių pasidalijimo, kas galėtų paveikti respondentų atsakymus. Todėl tyrimu atskleidžiama spontaniška respondentų nuomonė apie

¹¹ Sakalauskas G., Jarutienė L. Probacijos veiksmingumo vertinimas. Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015.

¹² Sakalauskas G., Kalpokas V. Nuteistųjų ir grįžusiųjų iš įkalinimo įstaigų integracijos modelis. Teisės instituto mokslo tyrimai, t. 10. Vilnius: Eugrimas, 2012.

pareigūno individualaus darbo įtaką siekiant probacijos tikslų ir uždavinių.

Probacijos tarnybų veikla taip pat glaudžiai susijusi su nusikaltimų prevencija. Atsižvelgiant į vieną svarbiausių probacijos tikslų – mažinti nusikalstamų veikų recidyvą, probacijos tarnybos praktiškai yra oficialūs pakartotinių nusikaltimų prevencijos subjektai. Todėl šio straipsnio kontekstui aktualūs yra S. Justickajos nusikaltimų prevencijos subjektų tyrimai (2011)¹³. Autorė nagrinėjo nusikaltimų prevencijos veiklas įgyvendinančių asmenų požiūrį į nusikaltimų prevencijos veiksmingumą ir nustatė, kad dauguma prevencijos subjektų Lietuvoje kurdami ir įgyvendindami teisės pažeidimų prevencijos projektus nesidomi ir nesivadovauja moksliskai pagrįstais duomenimis apie prevencijos priemonių veiksmingumą, neteikia svarbos prevencijos priemonių veiksmingumo klausimams. Autorė daro išvadą, kad „šiuolaikinio mokslo reikalavimų nesupratimas sietinas su tam tikra tradiciškai susiklosčiusia nusikaltimų prevencijos filosofija, pagal kurią nusikaltimų prevencija – tai ne mokslinis, o praktinis dalykas, todėl šioje veikloje ypač svarbi praktinė patirtis, asmeninė intuicija“¹⁴. Neatmestina prielaida, jog panašų suvokimą apie savo įgyvendinamas recidyvo prevencijos priemones gali turėti ir probacijos tarnybų pareigūnai.

I. TYRIMO METODIKA IR TIRIAMŲJŲ SOCIALINĖS-DEMOGRAFINĖS CHARAKTERISTIKOS

Probacijos pareigūnų apklausa vykdyta 2017 m. lapkričio–gruodžio mėn. Tyrimo dalyviams atrinkti buvo naudojama tikslinė atranka: visiems Lietuvos apygardų probacijos tarnybų priežiūrą vykduojantiems probacijos pareigūnams, tyrimo metu nebuvusiems atostogose, vaiko priežiūros atostogose ar pan. (iš viso pagal probacijos tarnybų pateiktus duomenis tokių pareigūnų buvo apie 180), elektroniniu paštu buvo nusiųstas prašymas dalyvauti tyrime kartu su nuoroda į internetinį apklausos puslapį. Minėtas atrankos būdas pasirinktas, kadangi visi Lietuvos probacijos tarnybos padalinių vadovai ir probacijos pareigūnai turi nuolat naudojamus elektroninius paštus, todėl šiuo būdu buvo galima surinkti norimą tyrimo dalyvių kiekį. Atsižvelgiant į pasirinktą tyrimo vykdymo metodą, galima teigti, kad tyrimo metu dirbę probacijos pareigūnai turėjo vienodas sąlygas dalyvauti tyrime. Siekiant užtikrinti kiek įmanoma didesnę tiriamųjų skaičių, buvo išsiunčiami priminimai. Klausimynus užpildė 129 pareigūnai (atsakomumas – apie 70 proc.). Pagal tyrimo metu probacijos tarnybose dirbusių ir apklausą užpildžiusių asmenų kiekius galima teigti, kad surinkti duomenys

¹³ *Justickaja S.* Nusikaltimų prevencija Lietuvoje: perėjimas nuo intuityvios prie įrodymais grindžiamos // Teisės problemos, 2011, Nr. 1(71), p. 81–108.

¹⁴ Ten pat.

yra reprezentatyvūs probacijos pareigūnų imčiai, kai tikimybė patekti į imtį 95 %, paklaida 0,05. Dėl šios priežasties galima teigti, kad tyrimo metu gautus duomenis galima generalizuoti Lietuvos probacijos tarnybose dirbantiems probacijos pareigūnams.

Siekiant įgyvendinti iškeltus tyrimo uždavinius, buvo sudarytas šiam tyrimui reikalingas instrumentas – probacijos pareigūno indėlio siekiant probacijos tikslų klausimynas. Klausimyne buvo suformuluota probacijos pareigūno indėlio skalė, kuri skirta išsiaiškinti, kiek probacijos pareigūno nuomone, jo darbas turi įtakos siekiant probacijos tikslų ir uždavinių. Kitaip tariant, kiek probacijos pareigūnas mano, jog savo darbu prisideda prie probuojamojo probacijos tikslų pasiekimo. Probacijos pareigūno indėlio skalę sudaro penkiolika teiginių¹⁵, kuriems vertinti naudojama 7 balų Likert'o skalė. Atsakydamas į teiginius tyrimo dalyvis turi kiekvieną pateiktą teiginį įvertinti nuo 1 (neturi jokios įtakos) iki 7 (turi labai didelę įtaką), pasirinkdamas jam labiausiai tinkamą atsakymo variantą. Skalės teiginių pavyzdžiai pateikti 1 lentelėje.

Siekiant įvertinti klausimyno turinio validumą, buvo atliktas pradinių klausimynų versijų ekspertinis vertinimas. Ekspertams atrinkti buvo iškelti tokie reikalavimai: dirbti probacijos srityje ir turėti ne mažesnę kaip 5 metų darbo probacijos srityje patirtį. Iš atrinktų asmenų du yra probacijos tarnybos padalinių vadovai, kuruojantys pareigūnus, prižiūrinčius nuteistuosius, likusieji trys – probacijos pareigūnai (vyr. specialistai ir specialistai), tiesiogiai vykdančios nuteistųjų priežiūrą. Visi ekspertai turėjo 10 metų ir didesnę darbo patirtį. Ekspertų vertinimu, klausimyne išvardyti tikslai atitiko kasdieniame probacijos pareigūnų darbe įgyvendinamus tikslus ir uždavinius. Taip pat ekspertai pateikė pastebėjimų apie tyrimo instrumentus, į kuriuos buvo atsižvelgta parengiant galutinį klausimyno variantą.

1 lentelė. Probacijos pareigūno indėlio skalės teiginių pavyzdžiai

Eil. Nr.	Teiginys	Neturi jokios įtakos	Didžiaja dalimi neturi įtakos	Labiau neturi įtakos negu jos turi	Nei turi įtakos, nei jos neturi	Labiau turi įtakos negu jos neturi	Didžiaja dalimi turi įtakos	Turi labai didelę įtaką
1	Probuojamojo įstatymų laikymasis	1	2	3	4	5	6	7
8	Probuojamojo dalyvavimas elgesio korekcijos programose	1	2	3	4	5	6	7
14	Probuojamojo probacijos sąlygų laikymasis	1	2	3	4	5	6	7

Vertinant skalės patikimumą, buvo apskaičiuotas bendras *Probacijos pareigūno*

¹⁵ Teiginiai skalei buvo parengti atsižvelgiant į probacijos tarnybų tikslus, uždavinius ir funkcijas, numatytas Probacijos įstatyme, probacijos tarnybų nuostatuose, pareigūnų pareigybės aprašymuose, strateginiuose dokumentuose (pvz., Teisingumo ministro valdymo sričių strateginiame plane). Orientuotasi į tuos tikslus, kurie tiesiogiai susiję su probacijos pareigūnų kasdieniu darbu su nuteistaisiais.

indėlio skalės vidinis suderintumas ir gauta, kad klausimyno patikimumas yra labai geras (*Cronbach* $\alpha = 0,95$).

Aptariant tiriamųjų socialines-demografines charakteristikas, paminėtina, kad tyrimo imtį sudarė 94 moterys ir 31 vyras (lyties nenurodė 4 asmenys), kurių amžius tyrimo metu buvo nuo 24 iki 55 metų ($M = 38,7$, $SD = 0,4$, amžiaus nenurodė 9 asmenys). Dauguma tyrimo dalyvių turėjo aukštąjį išsilavinimą ($n = 108$, 83,7 %, išsilavinimo nenurodė 3 asmenys) ir teisinės srities specialybę ($n = 36$, 27,9 %, išsilavinimo srities nenurodė 21 asmuo). Respondentų darbo stažas – nuo 0,5 iki 24 metų (vidurkis 9 metai). 52 proc. tiriamųjų darbo vieta yra didžiuosiuose miestuose (Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje), 46 proc. – kituose miestuose¹⁶.

II. TYRIMO REZULTATAI

1 paveiksle pateikiamas probacijos pareigūnų indėlio siekiant probacijos tikslų vertinimas procentine išraiška. Kaip matome, respondentų nuomone, jų indėlis visiems įvardytiems probacijos tikslams yra didelis. Reikšmingiausia savo indėlį respondentai įžvelgia siekiant tokių tikslų kaip probuojamojo probacijos sąlygų laikymasis (78,3 proc. mano, kad šiam tikslui jie turi labai didelę arba didelę įtaką), probuojamojo įstatymų laikymasis (67,4 proc.), probuojamųjų dalyvavimas elgesio korekcijos programose (71,3 proc.), žalos atlyginimas nusikaltimo aukai (67,4 proc.), probuojamųjų elgesio korekcijos programų baigimas (69,5 proc.), probuojamojo įdarbinimas (61,2 proc.). Kiek mažiau savo įtaką tyrime dalyvavę probacijos pareigūnai įvertino tokiems tikslams kaip probuojamojo susilaikymas nuo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo (59,7 proc.), gydymasis nuo narkotikų ir alkoholio priklausomybių (52,7 proc. ir 55,1 proc.), pakartotinių nusikaltimų rizikos mažinimas (51,2 proc.), recidyvo mažinimas (48 proc.), pozityvių vertybių ir įsitikinimų formavimas (51,2 proc.); mažiausiai savo indėlio svarbumą probacijos pareigūnai įvertino tokiems tikslams kaip būsto probuojamajam suradimas (44,2 proc.); probuojamojo išsilavinimas (38 proc.) ir skolų (pvz., antstoliams) gražinimas (33,9 proc.).

Vertinant šiuos tyrimo rezultatus, pirmiausia į akis krinta itin reikšmingas ir, galima teigti, optimistiškas savo indėlio siekiant probacijos tikslų vertinimas. Atsižvelgiant į moksliniuose darbuose pateikiamą kritinį požiūrį į tokių tikslų kaip recidyvo mažinimas, asmenų įdarbinimas ir kt. pasiekimo vien probacijos tarnybų pastangomis galimybes¹⁷, galima būtų objektyviai manyti, kad pareigūnai turėtų gana

¹⁶ Buvo atsisakyta klausti, kokiame probacijos tarnybos padalinyje pareigūnas dirba. Toks klausimas būtų apsunkinęs respondentų anonimiškumo užtikrinimą, kadangi didelėje dalyje probacijos teritorinių padalinių dirba nedidelis skaičius pareigūnų (daugumoje savivaldybių po du ar tris pareigūnus).

¹⁷ Pvz., *Sakalauskas G.* Ar prasminga probacijos tarnybų darbą vertinti pagal probuojamųjų recidyvą?

kritiškai vertinti savo galimybes pasiekti tam tikrus tikslus, kurie mažai priklausomi nuo probacijos tarnybų veiklos¹⁸.

Dėl tokio pozityvaus vertinimo darytinės kelios išvalgos:

1) Neatmestina socialiai pageidaujamų atsakymų prielaida, pavyzdžiui, probacijos pareigūnai, turėdami galvoje, kad šio tyrimo rezultatai bus publikuojami, galėjo siekti savo veiklą parodyti kuo pozityviau.

2) Tikėtina, kad probacijos pareigūnai iš tikrųjų nuoširdžiai tiki, kad savo darbu prisideda prie probacijos tikslų ir yra emociškai prisirišę prie savo vykdomos profesinės veiklos. Natūralu, kad daugelis pareigūnų yra turėję teigiamų, emociškai įkvepiančių patirčių ir tas patirtis savo suvokime galimai generalizuoja daugumai atvejų.

3) Kaip minėta šio straipsnio įvade, ankstesniuose nusikaltimų prevencijos subjektų požiūrio tyrimuose atskleista, kad asmenys, vykdančys prevencines veiklas, yra linkę tikėti savaiminiu prevencijos veiksmingumu – vadovaujamosi praktiniu požiūriu, kuriame svarbiausia yra asmeninė patirtis ir intuicija, o ne mokslinių tyrimų duomenys¹⁹. Atsižvelgiant į tai, kad daugelio probacijos pareigūnų darbas yra susijęs su pakartotinių nusikaltimų prevencija, manytina, kad toks požiūris galimai būdingas taip pat ir probacijos tarnybų pareigūnams. Pasitvirtinus šiai prielaidai galima būtų teigti, kad probacijos pareigūnams galimai trūksta mokslu pagrįstų žinių apie recidyvo prevencijos ir resocializacijos veiksmingumą. Šioms prielaidoms patvirtinti arba paneigti tikslinga atlikti papildomus (pvz., kokybinius) empirinius tyrimus.

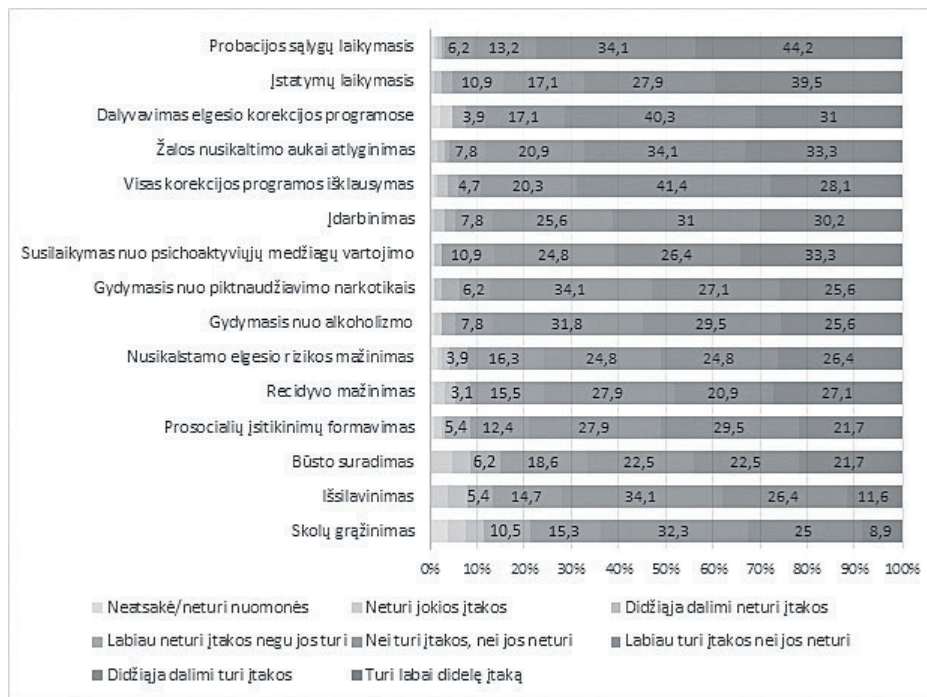
Kitas svarbus aspektas, kurį atskleidžia šio tyrimo rezultatai – tai, kad galime matyti skirtingą pareigūnų indėlio vertinimą įvairių siekinių atžvilgiu. Pastebėtina, kad respondentai didžiausią savo indėlį supranta tikslams, susijusiems su probuojamųjų teisiniais įpareigojimais, kurių vykdymo priežiūra ir kontrolė arba jų taikymas yra tiesioginė probacijos pareigūnų funkcija ir pareiga²⁰, pavyzdžiui, probuojamojo probacijos sąlygų laikymasis (78,2 proc. teigiamų vertinimų), probuojamųjų dalyvavimas elgesio keitimo programose ir jų baigimas (atitinkamai 71,3 proc. ir 69,5 proc.);

// Teisės problemos, 2014, Nr. 4(86), p. 5–28; *Sakalauskas G., Jarutienė L.* Probacijos veiksmingumo vertinimas. Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015.

¹⁸ Galbūt tokią prielaidą lėmė ir straipsnio autoriaus darbo patirtis probacijos sistemoje, autorius dalyvavo darbo grupėse, susitikimuose su probacijos tarnybų pareigūnais, šioje veikloje buvo keliami klausimai dėl tam tikrų tikslų tinkamumo probacijos tarnybų veiklai, jų pasiekiamumo galimybių ir pan.

¹⁹ *Justickaja S.* Nusikaltimų prevencija Lietuvoje: perėjimas nuo intuityvios prie įrodymais grindžiamos // Teisės problemos, 2011, Nr. 1(71), p. 81–108.

²⁰ Pavyzdžiui, pareigūnai gali kontroliuoti nuteistojo elgesį lankydamiesi jo gyvenamojoje ir/ar darbo vietoje, gauti informaciją iš trečiųjų asmenų (įvairių institucijų, kaip policija, darbo birža, savivaldybė ir kt.), pakviesti nuteistąjį į probacijos tarnybą, vykdyti individualius pokalbius, esant poreikiui ir teisiniam pagrindui, taikyti elektroninio stebėjimo priemones ir pan.

1 pav. Probacijos pareigūnų individualaus darbo įtakos probacijos rezultatams (tikslų pasiekimui) vertinimas (proc.)

probuojamojo įstatymų laikymasis (67,4 proc.); žalos nusikaltimų aukai atlyginimas (67,4 proc.)²¹. Darytina prielaida, kad tokį vertinimą lėmė ne tik tiesioginis ryšys su pareigūnams priskirtomis funkcijomis, tačiau ir profesinė pareiga bei atsakomybė stengtis veiksmingai vykdyti jiems teisės aktais priskirtas funkcijas.

Kiek mažesnę įtakos tokiems tikslams, kaip gydymasis nuo priklausomybių (narkotikų, alkoholio), įdarbinimas, būsto suradimas, išsilavinimas, vertinimą galėjo sąlygoti tai, kad šios veiklos sritys yra mažiau susijusios su tiesioginėmis probacijos pareigūnų funkcijomis, – jos priskirtinos kitų institucijų kompetencijai. Pavyzdžiui, gydymas nuo priklausomybių – tai sveikatos priežiūros įstaigų funkcija, įdarbinimas – Lietuvos darbo biržos, pagalba surandant būstą – savivaldybės socialinių tarnybų funkcija. Probacijos pareigūnai siekdami šių tikslų daugiau atlieka tarpininko funkciją, pvz., gali suteikti konsultacijas, padėti surasti gydymą ar pagalbą teikiančią įstaigą, tarpininkauti tarp įstaigos ir nuteistojo.

O štai tokie tikslai, kaip būsto suradimas, išsilavinimo įgijimas, recidyvo mažinimas, skolos išieškojimas, yra labiausiai nutolę nuo probacijos pareigūno funkcijų ir/arba galimybių daryti įtaką šių tikslų pasiekimui. Pavyzdžiui, dauguma probuojamųjų yra suaugę asmenys, jau turintys tam tikro lygmens išsilavinimą. Probuojamųjų įsis-

²¹ Manytina, kad probacijos pareigūnai šį aspektą siejo su probacijos sąlygų laikymusi, nes iš esmės abu tikslai savo esme yra panašūs, tik probacijos sąlygos apima siauresnę teismo paskirtų probacijos įpareigojimų aspektą.

kolinimai anstoliams – problema, kurią sudėtinga paveikti vien probacijos pareigūnų pastangomis, ypač tais atvejais, kai asmens skolos siekia dideles sumas. O recidyvą, kaip minėta šio straipsnio įvade, lemia daugybė kitų psichosocialinių veiksnių.

IŠVADOS

Tyrime dalyvavusių probacijos pareigūnų nuomone, jie savo profesine veikla reikšmingai prisideda prie probacijos tikslų. Tokį vertinimą galėjo sąlygoti įvairūs veiksniai, pavyzdžiui, emocinis prisirišimas prie savo veiklos, sėkmingų atvejų generalizavimas, praktiniu požiūriu paremtas įsitikinimas apie savo vykdomos veiklos veiksmingumą. Siekiant ištirti tokio vertinimo veiksnius tikslinga atlikti papildomus kokybinius tyrimus.

Didžiausias probacijos pareigūnų indėlis suprantamas tų tikslų, kurie labiausiai susiję su tiesioginėmis probacijos pareigūno funkcijomis, atžvilgiu: probuojamajam priskirtų įpareigojimų priežiūra ir kontrole, probacijos priemonių (pvz., elgesio keitimo programų) įgyvendinimu. Atitinkamai mažesnė įtaka buvo įvertinta tikslams ir uždaviniams, kurie yra daugiau susiję su kitų institucijų kompetencija arba savo pobūdžiu labiau nutolę nuo tiesioginių probacijos pareigūnų funkcijų (pvz., probuojamojo išsilavinimo įgijimas, būsto suradimas, recidyvo mažinimas, skolų grąžinimas ir pan.).

LITERATŪRA

1. *Humphrey C. & Pease K.* Effectiveness Measurement in Probation: a View from the Troops // *The Howard Journal of Crime and Justice*, 1992, 31 (1), p. 31–52.
2. *Justickaja S.* Nusikaltimų prevencija Lietuvoje: perėjimas nuo intuityvios prie įrodymais grindžiamos // *Teisės problemos*, 2011, Nr. 1(71), p. 81–108.
3. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas, priimtas įstatymu Nr. IX–994 2002 m. birželio 27 d. // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 73–3084 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
4. Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas Nr. XI-1860, priimtas 2011 m. gruodžio 22 d. // *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 4-108.
5. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-54 „Dėl Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, departamentui pavaldžių laisvės atėmimo vietų įstaigų ir probacijos tarnybų vadovų veiklos vertinimo rodiklių patvirtinimo“.
6. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro valdymo sričių strateginis 2018–2020 m. veiklos planas. Patvirtintas Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2017 m. gru-

- džio 22 d. įsakymu Nr. 1R-332 (Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2018 m. balandžio 11 d. įsakymo Nr. 1R-65 redakcija).
7. *Robbins S. P.* Organizational Behavior: Concepts, Controversies, Applications. 7th ed. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1996.
 8. *Sakalauskas G.* Ar prasminga probacijos tarnybų darbą vertinti pagal probuojamųjų recidyvą? // Teisės problemos, 2014, Nr. 4(86), p. 5–28.
 9. *Sakalauskas G., Jarutienė L.* Probacijos veiksmingumo vertinimas. Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015.
 10. *Sakalauskas G., Kalpokas V.* Nuteistųjų ir grįžusiųjų iš įkalinimo įstaigų integracijos modelis. Teisės instituto mokslo tyrimai, t. 10. Vilnius: Eugrimas, 2012.
 11. *Shapland J., Bottoms A. E., Farrall S., McNeill F., Priede C., & Robinson G.* The Quality of Probation Supervision - a Literature Review. Sheffield: Centre for Criminological Research: University of Sheffield, 2012.

Dr. Simonas NIKARTAS
Law Institute of Lithuania

INDIVIDUAL CONTRIBUTION OF PROBATION OFFICER IN SEEKING PROBATION GOALS: RESULTS OF EMPIRICAL RESEARCH

Summary

Based on the results of the empirical research (probation officers' questionnaire survey), the article examines how probation officers evaluate their individual work in order to achieve the goals and objectives of the probation. The article relies on the results of a survey of 129 Lithuanian probation service officers. The study revealed that most of the respondents (probation officers) assess their contribution to the probation goals as very relevant. For example, probation officers consider that they have a very significant or significant influence on such probation goals as probationers compliance with probation obligations (78.3%), probationers compliance with the laws (67.4%), participation of probationers in behavioral correction programs (71.3%), probationers compensation for victims of crime (67.4%). Respectively probation officers assess their contribution as less relevant to such goals and objectives as treatment for addiction to drugs and alcohol (respectively 52.7% and 55.1% positive assessments), reduction of the risk of repeated crimes (51.2%), repeated crime reduction (48%), finding accommodation (44,2%), education of probationers (38%), debt repayment (33,9%).

It is noteworthy that the respondents appreciate the most relevant contribution of their own to the goals related to the legal obligations, whose supervision and control is a direct function and duty of probation officers, e. g.: compliance with the probation obligations (78.2% of positive assessments) of the impostors participation in behavioral change programs and their completion (71.3% and 69.5% respectively). The article provides insights and assumptions concerning the aspects of above mentioned results of probation officers survey.